

С 2

Е

**МІГРАЦІЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ
ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ
НОВОГО ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ**

К

Щ

І

Я

ДЕМОГРАФІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

Ефективне управління людськими ресурсами є передумовою встановлення демосоціальної та професійної рівноваги територіальних суспільних систем та їх збалансованого розвитку. Нераціональне їх використання призводить до посилення безробіття, а відтак – до зростання активності міграційних процесів, деформації статевовікової, екістико-поселенської, професійної, сімейної структури населення. Відтак в Україні нині потрібні нові методи і форми управління людськими ресурсами, адекватні сучасному етапу економічного розвитку і використання робочої сили.

Демографічний аналіз і прогноз – важлива передумова обґрунтованого регіонального бізнес-планування розвитку окремих територій. Без глибоких демографічних обґрунтувань неможливо визначити розмір його доходної частини, яка залежить від кількості робочої сили, рівня її економічної активності, освіти і кваліфікації.

Питанням методології та методики демографічного аналізу і прогнозування присвячені праці багатьох вітчизняних та іноземних дослідників. В Україні, починаючи від М.В.Птухи, Ю.О. Корчака-Чепурківського й до сучасних ідеологів наукового поступу (С.І. Копчака, Лібанової, С.І. Пирожкова, І.М. Прибиткової та інших), формувалася власна наукова школа. Але разом із тим, недостатня увага зверталася на методи регіонального демоаналізу та демопрогнозу показників чисельності, складу, факторів відтворення населення.

У спеціальній науковій літературі демографічний прогноз трактується як науково обґрунтоване передбачення основних параметрів руху населення та майбутньої демографічної ситуації: кількості, статевовікової та сімейної структури, народжуваності, смертності, міграції, що становить базу для подальших прогнозів та планів соціально-економічних процесів в цілому (перспектив виробництва та споживання товарів та послуг, житлового будівництва, розвитку соціальної інфраструктури, охорони здоров'я та освіти, пенсійної системи тощо) [1, с.7]. З технічної точки зору демографічний прогноз – це перспективний розрахунок кількості населення та його статевовікової структури, побудований на основі даних про зміну низки демографічних характеристик (чисельності, статевовікової структури, народжуваності, смертності, міграції) як у минулому, так і майбутньому. Розрахунки розробляються фахівцями зазвичай у трьох варіантах (сценаріях): песимістичному, середньому та оптимістичному [2]. Середній варіант відповідає найбільш

вірогідному стану, а песимістичний та оптимістичний задають нижню та верхню межі динаміки демографічних показників.

Зупинимося детальніше на методологічних аспектах прогнозування демографічних показників розвитку регіону на прикладі населення українських Карпат.

Для того, щоб здійснити прогноз кількості населення Карпатського регіону, потрібно детально оцінити поточний стан і тенденції розвитку демографічних процесів в розрізі двох блоків демопоказників: природного та механічного приростів.

Аналіз демографічної ситуації в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській та Чернівецькій областях в останні роки свідчить про тенденції:

- великого чистого відтоку населення за межі даної територіальної суспільної системи (-595 осіб у 2011 році);
- низької народжуваності населення (хоча й з позитивною в останні роки динамікою);
- старіння населення (як фактора подальшого навантаження на системи охорони здоров'я та пенсійного забезпечення);
- зростання розриву у тривалості життя чоловіків та жінок при відносному зростанні показника загалом;
- порушенні статевовікової структури населення (особливо серед жінок старших 65 років та чоловіків у працездатному віці).

При більш детальному їх вивченні можна прийти до висновку, що саме ці процеси є демографічними детермінантами стабілізації усіх інших процесів розвитку краю, позначаються на блокуванні процесів запозичення інновацій, їх впровадження у господарське життя краю. Ще більш показовими є їх врахування в процесі прогнозування населення як на середньо-, так і більш віддалену перспективу.

Аналіз показників розвитку демографічних процесів (народжуваності, смертності та міграції) в Карпатському регіоні України вказує на територіальні відмінності їх вияву. На фоні інших областей істотно вирізняється Закарпатська та Львівська область. Закарпаття характеризується найвищим у Карпатському регіоні сумарним коефіцієнтом народжуваності – 1,86 дитини на одну жінку у фертильному віці та часткою жінок у репродуктивному віці. На відміну від решти областей Карпатського регіону на Закарпатті від'ємний загальний приріст формувався з 1995 року по 2008 рік, причому здебільшого за рахунок від'ємного міграційного сальдо. За ці роки кількість населення зменшилась за рахунок негативного сальдо міграції на 31,6 тис. осіб, тоді як за рахунок природного приросту (від'ємні значення якого спостерігались лише в окремі роки) – навпаки зросла на майже 9 тис. осіб. Львівщина – найбільш депресивна область Карпатського регіону, якій притаманні найгірші

демографічні показники. Позмагатися з Львівщиною може хіба що Україна.

Істотно відрізняється ситуація у областях Карпатському регіоні у випадку міграції. У 2011 році в Україні значення механічного приросту зафіксувалось на позначці 17096 осіб, тоді як в Карпатському регіоні не дотягнуло до нульового значення за рахунок від'ємних значень даного показника в Закарпатській та Львівській області. Це свідчить про міграційну активність мешканців Карпатського регіону, що пов'язане з географічним розташуванням даного регіону в прикордонній зоні. А також відображає порушення рівноваги між земельними і людськими ресурсами даної територіальної суспільної системи, асиметрію у розміщенні факторів виробництва, диференціацію в рівнях доходів і зайнятості населення, розбіжності у рівнях регіональних ставок заробітної плати [3, с. 29-36].

Проведений демографічний аналіз за останні роки дозволив оцінити стан розвитку демографічних подій в Карпатському регіоні та дозволив визначити тенденції, за якими розвиваються демографічні події: народжуваність, смертність, міграція.

Розрахунки показують, що за будь-яким варіантом розвитку демографічних подій кількість населення в усіх областях окрім Закарпатської у 2050 році порівняно з 2011 роком зменшиться.

У Закарпатській області за всіма варіантами прогнозу чисельність населення продовжуватиме зростати до 2020 року. За оптимістичним варіантом у 2050 році порівняно з 2010 роком зросте на 32 тис. осіб, за середнім зменшиться на 25 тис. осіб. Показники, які задаються в оптимістичному варіанті прогнозу в Закарпатській області є показовими для всієї країни. За таким варіантом розвитку подій кількість населення тут стабілізується на рівні 1290 тис. осіб, і протримається майже протягом усього прогнозного періоду.

Найгірша ситуація в плані скорочення кількості населення і погіршення вікової структури спостерігалась та за прогнозними розрахунками спостерігатиметься у Львівській області. Найнижчі показники відтворення населення, які спостерігаються на Львівщині, не сприятимуть стабілізації демографічної ситуації тут, а частка Львівщини в загальному зменшенні кількості населення Карпатського регіону становить близько 70%.

Загалом в Карпатському регіоні за оптимістичним варіантом розвитку подій кількість населення зменшиться в наступні 40 років на 340 тис. осіб, за середнім (тобто на основі існуючих тенденцій) – 687 тис. осіб, а за песимістичним (за якого демографічні показники ще погіршаться) – 1263 тис. осіб.

Все вище сказане свідчить, що для запобігання ускладнення демографічної ситуації як у регіоні, так і в Україні загалом, необхідна активна демографічна політика, яка б сприяла формуванню

розширеного режиму відтворення населення, забезпечувала поліпшення кількісних і якісних параметрів його структури, позитивну динаміку процесів народжуваності, смертності, сімейного складу, внутрішньої й зовнішньої міграції.

Література:

1. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів)/ за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової.– К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138с.
2. Демографічний прогноз як чинник формування стратегії соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/kgm_econ/2010_96/staty_96/496-503.pdf.
3. Садова У.Я. «Міграція та її місце у гармонізації розвитку територіальних суспільних систем» журнал Демографія та соціальна економіка ст. 29-36.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

*Бідак В. Я., к.е.н., старший науковий співробітник,
Цапок С. О., к.філос.н., старший науковий співробітник,
Інститут регіональних досліджень НАН України*

ПОЛІЕТНІЧНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ЙОГО ТРУДОМІГРАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ

Глобалізаційні виклики сьогодення безпосередньо пов'язані з розвитком світових демопроектів. Вони надають специфічних форм його реалізації, у тому числі в плані закономірного зростання поліетнічності більшості країн і територій як наслідку, насамперед, різкого зростання міграційної активності населення. Різні аспекти трудової міграції, досліджувались багатьма провідними вітчизняними та зарубіжними вченими, у тому числі такими, як О.А. Грішнова, Ж.А. Зайончковська, А.М. Колот, Е.М. Лібанова, О.А. Малиновська, С.І. Пирожков, О.В. Позняк, І.М. Прибиткова, Ю.І. Римаренко, М.Д. Романюк, У.Я. Садова, Н.П. Тиндик, Л.Г. Ткаченко та інші.

Слід зауважити, що з проблемою зростаючої міждержавної міграції вже впритул зіткнулися багато економічно розвинених, де мізерний (а часом – і від'ємний) приріст місцевого населення значною мірою компенсується притоком працівників з інших регіонів світу. Така ситуація характерна, наприклад, для Великої Британії, Франції, країн Бенілюксу, Німеччини та інших держав, де частка населення іноземного походження вже впритул наблизилась до 10%, або навіть

значно перевищила цей рівень. Найвища частка населення іноземного походження припадала на Швейцарію (19,7%) та Люксембург (37,5%), а також на країни, населення яких весь час формувалось значною мірою за рахунок мігрантів (Австралія – 23,1%; Канада – 18,2%; США – 11,1% тощо). При цьому, в деяких розвинених країнах ще вищою була частка іноземної робочої сили у складі загальної робочої сили, досягаючи максимальних значень у Канаді (19,9%), Австралії (24,2%) і, особливо, Люксембурзі (61,7%) [1]. Все актуальнішою вказана проблема стає і для сучасної України.

Подальше розгортання глобалізаційних процесів ще більше загострить проблему міждержавної та міжконтинентальної міграції. Вже нині у світі нараховується 215 млн. мігрантів, що становить близько 3% від загальної чисельності населення. Що ж стосується внутрішньодержавної міграції, то її обсяги оцінюються в 1 млрд. осіб. Із загальної кількості мігрантів близько 9% становлять біженці. Загалом, майже кожен десятий мешканець розвинених регіонів світу є мігрантом, а у країнах, що розвиваються – лише 1 людина з 70. За даними ООН, найбільше мігрантів нараховувалось у США (35 млн. осіб), Німеччині (понад 7 млн.), Франції (6,3 млн.), Індії (6,2 млн.), Канаді (5,8 млн.) та інших країнах. У Російській Федерації тільки з 1991 по 2001 р. осіло не менше 4,6 млн. мігрантів [2].

Зростання міграційних потоків неодмінно призводить до зміни національного складу населення країн-реципієнтів, посилюючи його поліетнічність. В результаті цього у світі скорочується число моноетнічних і різко зростає кількість поліетнічних країн. Всього на наш час залишилась невелика частина країн з однорідним складом населення (Ісландія, Японія, обидві Кореї, деякі арабські держави тощо). І, навпаки, низка практично моноетнічних в післявоєнний період країн (наприклад, Німеччина і Швеція з їх 99% корінних мешканців) впродовж життя одного-двох поколінь перетворились у держави з надто строкатим населенням (нині в цих країнах титульні етноси становлять відповідно 91 і 87% населення).

З метою недопущення подальшого порушення етнічної структури населення чимало країн намагаються обмежити як кількість мігрантів, так і строки їх легального перебування.

Значних масштабів набув обмін населенням між Україною та зарубіжними державами. Зокрема, за роки незалежності у пострадянські республіки виїхали з країни близько 2 млн., прибули – понад 2,2 млн. осіб. На Захід емігрували 650 тис., тоді як в'їхали в країну – близько 170 тис. осіб. Отже, за рахунок міграції, населення України скоротилось на 280 тис. осіб. Для того, щоб країна змогла поновити максимальну чисельність свого населення (52,2 млн.), необхідно щорічно приймати до півмільйона іммігрантів [3].

Однак, як свідчить практика, надмірний вплив іммігрантів, особливо різко відмінних своєю культурою, релігією, особливостями

менталітету від корінного населення, не тільки порушує етнічну структуру територій, що історично склалась, але й продукує різного роду міжетнічні непорозуміння та конфлікти. Заслуговують на увагу показники ООН, що стосуються чисельності мешканців низки країн, які народились поза її межами, а отже у минулому були як легальними мігрантами чи біженцями, так і нелегалами, яким вдалося натуралізуватись (табл. 1).

Таблиця 1

Чисельність та частка мешканців деяких країн, що народились поза їхніми межами, млн. осіб

1	США – 38,355 (12,9%)	5	Франція – 6,471 (10,7%)
2	Рос.Федерація – 12,08 (8,4%)	6	Канада – 6,106 (18,9%)
3	Німеччина – 10,144 (12,3%)	7	Великобританія – 5,408 (9,1%)
4	Україна – 6,833 (14,7%)	8	Розвинені країни світу – 115,4 (9,5%)

Як видно, у цьому переліку Україна виявилась на четвертому місці (поза її межами народились 6,833 млн. осіб, тобто 14,7% або майже сьома частина населення). Всього ж поза межами розвинених країнах світу народились майже 115,4 млн. осіб або 9,5% від загального числа їх мешканців [4].

Порівняння даних переписів 1989 і 2001 р. свідчить про посилення мозаїчності етнічної структури населення як всієї України, так і багатьох її регіонів. При цьому значну роль в динаміці етнічних змін відіграла імміграція населення з-за рубежу.

Відзначимо, що регіони країни помітно розрізняються між собою за етнічним розподілом їх населення: поряд з традиційно багатонаціональними територіями (Закарпаття, Буковина, придунайські райони Одещини, Крим, Донбас, великі міста півдня і сходу країни) є адміністративно-територіальні утворення з відносно однорідним етнічним складом населення (більшість західних і центральних областей). Міжрегіональна та, особливо міждержавна міграція об'єктивно посилює етнічну строкатість населення. Проте, це посилення не відбувається ідентично в усіх регіонах. Так, Західний регіон, що характеризується посиленою як реальною, так і прогнозованою еміграцією мешканців, на перший погляд, повинен був би найбільш динамічно змінювати етнічну структуру свого населення. На практиці, однак, цього не спостерігається. Однією з головних причин збереження етнічної стабільності більшості областей регіону полягає у тому, що вони донедавна залишались, на відміну від Києва, південних та деяких східних областей малопривабливими для зростаючого потоку іммігрантів. Навпаки, Західний регіон розглядався зарубіжними мігрантами як своєрідний проміжний

(перевальний) пункт на шляху до країн Центральної та Західної Європи.

Загалом, механізм регулювання міграційних процесів повинен опиратися передовсім на теоретико-методологічні основи досягнення пріоритетних цілей реалізації людського (трудоного) потенціалу країни та її регіонів з опорою на фундаментальні основи державної соціальної політики та її захисної функції у сфері міграції та на оцінку соціально-економічного стану мігруючого населення, рівня його захищеності [5, с.174]. Необхідність управління територіальними міграційними системами пов'язується з причини їх суттєвого впливу на трудовозбереження та трудозабезпечення.

У цілому, в сучасних умовах слід очікувати зростання міграційних потоків різної спрямованості, а міграція робочої сили все більше трансформуватиметься в один із найважливіших чинників деморозвитку. А це, у свою чергу, додатково підтверджує необхідність здійснення національної та регіональної міграційної політики, спрямованої на покращання якісних параметрів носіїв людського потенціалу.

Література:

1. World Development Indicators. 2004 // Washington, 2005. – P. 346.
2. Сухов А.Н. Миграция в Европе и её последствия. Учебное пособие // А.Н. Сухов, С.А. Трыканова / – М.: Флинта, 2008. – С. 51-52.
3. Шаповал Ю. Держава: ілюстрована енциклопедія України. – К.: Балтія-Друк, 2008. – С. 40-41.
4. Клупт М. Демографія регіонів Землі. – СПб: Питер, 2008. – С. 50.
5. Бідак В.Я. Управління трудовими ресурсами територіальних міграційних систем / В.Я. Бідак. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 22, ч.1.- Кіровоград: КНТУ, 2012.- С. 172-177.

*Біль М.М., к.держ.упр., науковий співробітник
Інституту регіональних досліджень НАН України*

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЗАХИЩЕНІСТЬ МІГРАНТІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Питання захищеності мігрантів у сучасних умовах розвитку правового суспільства, гуманізації векторів загальноцивілізаційного поступу та формування нової соціогуманістичної парадигми людського буття набуває особливо актуальних ознак. Досить часто проблема

слабкої захищеності криється у правовій площині внаслідок системного порушення норм чинного законодавства і міжнародного права. Разом з тим, питання захищеності мігрантів слід розглядати у значно ширшому ракурсі. За таких умов актуалізується потреба вивчення соціально-економічної захищеності як більш комплексної, сталої категорії, що тісно корелює з рівнем правової культури населення.

Проблемність соціально-економічної захищеності мігрантів у пострадянських країнах, зокрема і в Україні, виникає на тлі загальних труднощів рівня захисту свобод людини, спроможності її відстоювати свої права та дотримуватись їх для досягнення відповідних цілей. В умовах тотального порушення прав і свобод людини на мікрорівні (демократичні засади все таки проявляються, але в низинних міжсуб'єктних контактах має місце постійне відхилення від правових норм) формується загроза для соціальної безпеки регіонів, яка в подальшому може виявлятися як деструктивна детермінанта національної безпеки країни. Тому вивчення проблем соціально-економічної захищеності мігрантів як усе більш потужної соціальної групи в сучасному глобалізованому суспільстві та шляхів їх вирішення постає важливим напрямом нинішніх досліджень.

Теоретичною основою даного дослідження слугують напрацювання таких видатних українських вчених, як С. Западнюк, Е. Лібанова, Д. Ляшенко, О. Малиновська, М. Ніколайчук, С. Пирожков, А. Платонов, О. Позняк, О. Пуригіна, М. Романюк, У. Садова, О. Хомра, Б. Юськів та інших. Уже усталені традиції вивчення міграційного питання спостерігаються у Львівській економічній школі, зокрема вченими Інституту регіональних досліджень НАН України міграційна проблематика активно розробляється не одне десятиліття. Сучасні напрацювання поглиблюють теоретичні основи даного напрямку, зокрема положення теорій людських потреб, людського розвитку, соціального захисту, концепцій гідного життя та гідної праці, поєднання ринкових відносин і соціальної спрямованості державної політики та ін.

Соціально-економічну захищеність за сутнісним наповненням слід диференціювати від категорії «соціальний захист», яка відображає процесний хід забезпечення, у той час як захищеність є більш становою дефініцією. Система *соціально-економічної захищеності* включає передумови, можливості, механізми дотримання у достатньому часовому періоді та у регламентованих просторових обмеженнях прав людини щодо її особистої свободи, життєвого рівня, рівноправності, праці, розвитку, відтворення, а також сприятливого середовища проживання (рис. 1). Така захищеність забезпечується через державно-адміністративні, нормативно-правові, фінансово-кредитні, податкові і соціально-психологічні важелі [1, с. 6-7]. Звертаємо увагу, що важливим індикатором соціально-економічної

захищеності є не лише рівень задоволеності самою людиною таким станом, але й суб'єктів її ближчого соціального оточення, особливо сім'ї.

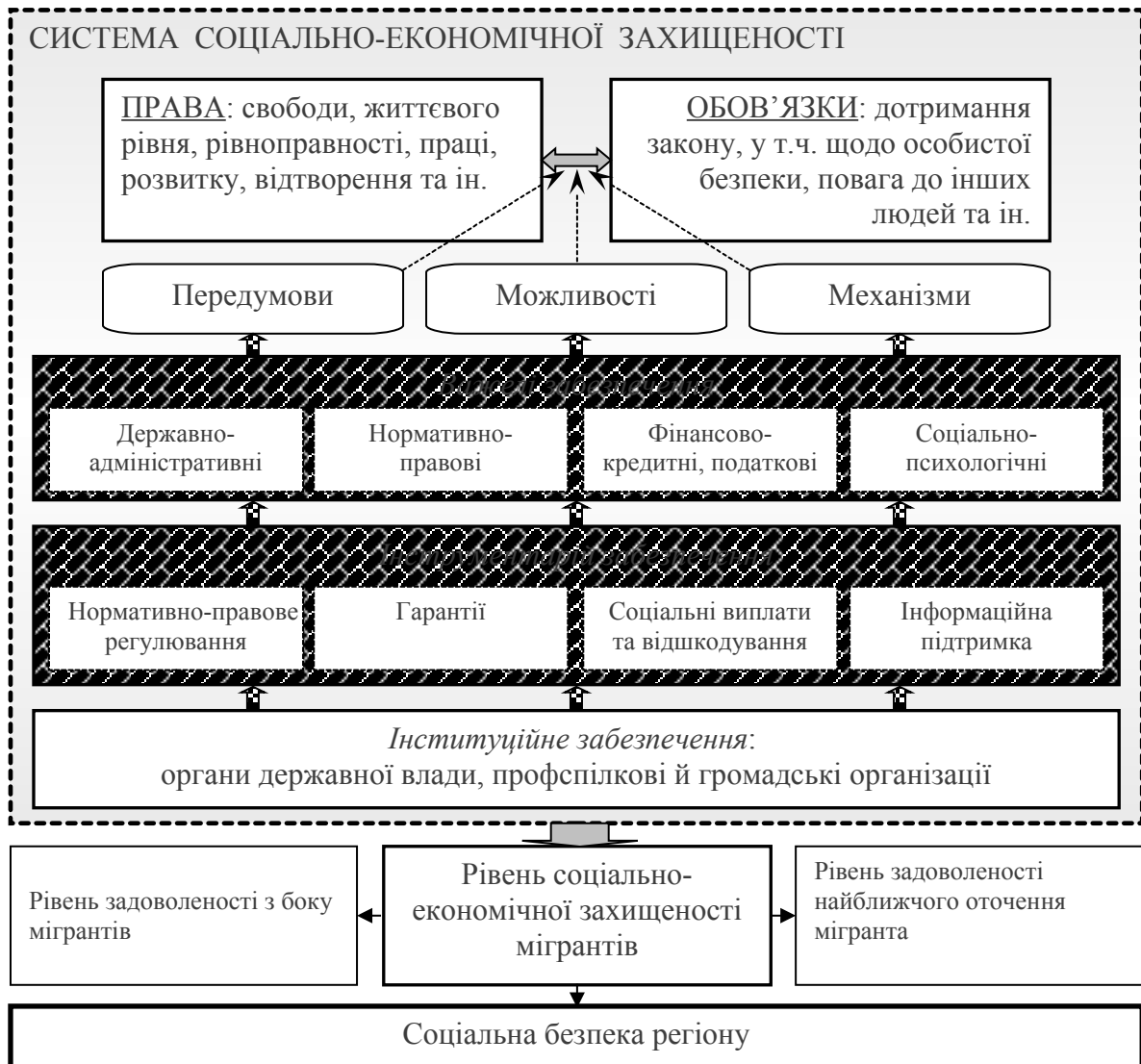

Рис. 1. Система соціально-економічної захищеності трудових мігрантів*

* Складено автором

Питання соціально-економічної захищеності мігрантів актуалізується для тих регіонів, які перебувають у зоні просторово-часових координат активних міждержавних та міжрегіональних (внутрідержавних) міграцій. При цьому для різних категорій осіб-мігрантів проблемність соціально-економічної захищеності буде суттєво різнитися.

Рівень соціально-економічної захищеності мігрантів, особливо зовнішніх, ускладнюється за умов існування недоліків такої захищеності для громадян країни, де вони перебувають. Багато країн сьогодні постали перед дилемою загострення протиріч між зростаючою потребою суспільства у розгалуженій, гнучкій, науково

обґрунтованій системі соціального захисту та відсутності не тільки відпрацьованих механізмів і принципів, а навіть самої концепції, тобто цілісного уявлення про відповідну систему соціального захисту періоду глибоких ринкових зрушень, яка до того б враховувала національний менталітет [2, с. 144].

Питання соціально-економічної захищеності мігрантів у регіонах з підвищеною міграційною активністю стає проблемним у контексті забезпечення їх соціальної безпеки. У загальному розумінні соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз [3]. На особистісному рівні соціальна безпека є вторинним станом відносно соціально-економічної захищеності. Якщо ж говорити про детермінацію рівнем соціально-економічної захищеності *мігрантів соціальної безпеки регіону*, то вона наслідково формується через їх соціальні контакти шляхом передавання досвіду, спостережень, очікувань від рівня дотримання прав і свобод. З іншого боку, відсутність ефективного механізму соціально-економічної захищеності мігрантів з формуванням передумов і можливостей дотримання їх прав та виконання обов'язків (див. рис. 1) часто веде до підвищеної соціальної напруги в суспільстві, проявів ксенофобії тощо. Тому соціальна безпека регіону з точки зору врегульованості міграцій повинна забезпечуватись з двох позицій: формування сприятливих передумов і механізмів захисту прав і виконання обов'язків мігрантів у регіоні; формування доброзичливих, базованих на правових засадах взаємовідносин між постійними мешканцями регіону і мігрантами. Це важливо в силу становлення мігранта як носія інформації про регіон (країну), де він наразі перебуває.

Отже, досягнення високого рівня соціально-економічної захищеності в значній мірі залежить від загального стану розвитку регіонів. У той же час, різні регіони мають свою міграційну специфіку, що диференційовано детермінує потребу підвищеної уваги до даного питання. Для тих регіонів, які є особливо привабливими для мігрантів, слід приділяти більшу увагу забезпеченню їх соціально-економічної захищеності, що важливо для соціальної безпеки. Проте тут слід чітко дотримуватись селективного підходу, адже високий рівень захищеності лише посилюватиме міграційні притоки з супровідними негативними наслідками.

Література:

1. Полюга В.О. Економічні і організаційні важелі регуляторної політики розвитку туризму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економікою» / В.О. Полюга. – Ужгород, 2005. – 24 с.

2. Демчак Р.Є. Соціально-економічний захист населення: теоретичний аспект / Р.Є. Демчак // Теоретичні та прикладні питання економіки. – Вип. 25. – С. 144-150 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/2011_25/Zb25_19.pdf

3. Півень А.О. Шляхи забезпечення соціально-економічної захищеності працівників аварійно-рятувальних служб / А.О. Півень // Наукові праці КНТУ. Економічні науки, 2010, вип. 17 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/stat_17/51.pdf

*Гусєва М.О., молодший науковий співробітник
Інституту регіональних досліджень НАНУ*

ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІЇ

У процесі еволюції наукових поглядів щодо теоретико-методологічних засад розвитку людського потенціалу нації на порядок денний ставиться пошук такого комплексу імперативів, які спроможні були б забезпечити не лише економічний прогрес, але і якісний розвиток усіх сфер людської життєдіяльності (освіти, соціального забезпечення, духовності, єдності суспільства). Ще А. Сміт у своїй «Теорії моральних почуттів» зазначав, що [1] «життя людей повинно вирізнятися не лише особистими інтересами, але й обов'язком християнина». А такі вітчизняні вчені, як Артеменко, Мокій, Щурко вказують на високий потенціал духовно-релігійних чинників розвитку економічних відносин суспільства і зазначають також, що [2] «консолідація української нації за допомогою релігійного чинника допоможе Україні вийти на новий рівень розвитку та суспільного прогресу».

На сьогоднішній день сучасне низько духовне суспільство переживає глибоку кризу культури та моральних цінностей, яка зокрема проявляється у духовній деградації із загрозливими наслідками як для економічної, так і соціальної та інших суспільних сфер, а саме це хабарництво, рейдерство, наркоманія, алкоголізм, розпуста, потік низькопробної аморальної кінопродукції – усе це перешкоджає критичному сприйняттю та осмисленню дійсності, як соціальної, так і економічної.

Противагою до морального занепаду суспільних норм і цінностей є формування нової культури суспільства, яку дає нам приклад католицької церкви, зокрема через пропагування та дотримання норм та принципів, записаних у Святому Письмі. Що

саме являє собою ця нова культура. Взагалі поняття культури означає певний набір принципів, ідеалів, цінностей, якими ми живемо, не формальних, а реальних. Папа Іван Павло II зазначав, що у сьогоdnішньому світі панує культура смерті, яка приводить до того, що сім'ї розпадаються, діти є нещасні, розвивається алкоголізм, наркоманія, зростає рівень злочинності. Натомість нам потрібна нова культура, яку Папа називає культурою Духа Святого або культурою П'ятидесятниці. Це культура, яка заснована на християнських, а саме євангельських цінностях. Саме атмосфера такої культури, тобто побудова міжособистісних відносин на принципах Святого Письма здатна принести гармонію як кожній окремій особі, так і людству в цілому.

Яким же чином Біблія може відіграти передову роль у впорядкуванні різних сфер суспільного життя української нації, протистояти занепадові сучасної економіки і водночас задовольнити потреби людей, які чекають на позитивні зміни в суспільстві, чіткі економічні орієнтири на майбутнє? На думку доктора філософії П. Огірка, Біблія містить у собі величезну кількість засобів для економічно безпечного, стабільного земного існування та розвитку як окремої особистості, так і людства в цілому [3].

Не лише науковці сучасності, але і видатні вчені в різні історичні епохи висловлювали свої погляди щодо авторитетності Святого Письма та пізнання Бога як першооснови наукового вивчення всесвіту, а отже і невід'ємних суспільно-економічних процесів.

Професор Норман Гайзлер і Вільям Нікс з цього приводу висловилися в наступний спосіб: «Вплив Біблії та її учення на західний світ зрозумілий усім, хто вивчає історію... Єврейсько-християнські писання вплинули на цивілізацію більше, ніж будь-яка інша книга чи серія книг... Біблія показує найвищі ідеали, знані людству, ідеали, які сформували цивілізацію».

Таким чином, ми можемо впевнено говорити, що жодна інша книга не може і близько зрівнятися з тим впливом на суспільство загалом і культуру, науку та мистецтво зокрема, яке має Святе Письмо.

Відомий німецький поет, натураліст і мислитель Йоган Вольфганг Гете казав [1]: «Нехай світ розвивається і прогресує, скільки йому завгодно, нехай всі галузі людського дослідження і знання розкриваються до вищого ступеня, але ніщо не може замінити Біблію, вона - основа будь-якої освіти і всякого розвитку!». Теодор Рузвельт, 26 президент Сполучених Штатів Америки зауважив: «Глибоке знання Біблії має більшу вагу, ніж університетська освіта». Королева Англії Вікторія: «Я приписую Біблії велич Англії. Ця Книга дала благоденство всьому народу і зробила його щасливим».

Отже, Святе Письмо є фундаментом не лише для окремих людей, без тіні сумніву можна стверджувати, що вся західна

цивілізація завдячує своїм розвитком принципам, котрі містяться в цій книзі.

Все вищесказане підтверджує виключне становище Біблії серед усіх інших книг. Недарма ж професор Моньєро-Вільямс, у минулому викладач санскриту, після 42 років вивчення східних книг, дійшов до наступного висновку: «Складіть їх ліворуч вашого столу, а святу Біблію праворуч—тільки її одну, щоб їх із нею розділив широкий проміжок. Адже існує безмежна безодня між Біблією і, так би мовити, «священними» книгами Сходу. І ця безодня повністю, безповоротно, навіки розділяє їх ... через неї неможливо прокласти міст ніякою науковою або релігійною думкою».

Враховуючи викладене, а також результати різних емпіричних досліджень, на нашу думку, консолідація української нації та її процвітання як у духовному, так і в економічному сенсі можливі лише за умов утвердження в суспільстві християнських моральних цінностей, які базуються на глибокій вірі в Бога та дотриманні принципів Святого Письма, а також поширення та пропагування нової культури, яка, власне, й продукуватиме високодуховну моральну та етичну поведінку у всіх сферах життя суспільства.

На даний час пропагування цієї нової культури активно відбувається через так званий рух Віднови у Святому Дусі в Католицькій Церкві. В Україні цей рух відомий також як Католицька Харизматична Віднова. Проте, він не є одноманітним рухом і діє також у світовому масштабі. На відміну від більшості рухів він не має одного засновника або групи засновників, не має також і списку членів. Це дуже різноманітне об'єднання осіб і груп, які здійснюють різні види діяльності, часто незалежно одна від одної, на різних етапах розвитку і з різними акцентами. Цих осіб і групи об'єднує одне і те ж, що і привело у 60-х роках минулого століття до появи в Католицькій Церкві перших спільнот руху Харизматичної Віднови, – це пережиття особистого досвідчення Бога, бачення реальних проблем у суспільстві і бажання їх вирішувати, що, в свою чергу, проявляться через різноманітні соціальні проекти та харитативні акції в рамках цього руху. Про роль Харизматичної Віднови у світі Папа Бенедикт XVI у 2008 р. на світовому Дні Молоді у Сіднеї висловився наступним чином [4]: «Харизматам треба поширювати свою культуру назовні в суспільство і змінювати його, творити нову цивілізацію П'ятидесятниці».

Література:

1. Мельник М.І. Формування бізнес-середовища України в умовах інституційних трансформацій: монографія / Маряна Іванівна Мельник. – Львів: ІРД НАН України, 2012. – 568 с.
2. Мокій А.І. Духовні та психологічні чинники глобалізації: постановка проблеми [Електронний ресурс] / А.І. Мокій, У.В.

- Щурко, О.В. Артеменко // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія»: зб. Наук. Пр. / Луцький Національний технічний університет. – Вип.. 5 (19), Ч. 2 / Редкол.: відп. Ред.. д.е.н., професор З.В. Герасимчук – Луцьк, 2008.
3. Нова євангелізація в Україні / упорядник о. Ігор Цар. – Львів 2012. – 128 с.
  4. Церква, мораль, економіка: взаємообумовленість впливу. Результати круглого столу від 28 грудня 2006 р., РФ НІСД у м. Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/281206/index.htm>

Махонюк О. В., провідний інженер
Інституту регіональних досліджень, м.Львів

МІГРАЦІЙНІ ОБЛІГАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ НЕІНФЛЯЦІЙНОГО ФІНАНСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПРИХОВАНІ РИЗИКИ СЬОГОДЕННЯ

Характерною рисою сучасного розвитку України є потужна зовнішня міграція робочої сили. За експертними підрахунками, в країнах Європи сьогодні знаходиться близько 1,7 млн. українських «заробітчани», а в цілому в світі – понад 4,5 млн.[1; 2; 3, с. 224; 4] (4,93 млн.[5]). Більша частина мігрантів – це нелегали (близько 70% [1] всієї робочої міграції українців), а основними країнами зосередження наших громадян є Росія, Польща, Німеччина, Італія, Чехія і т.п.

Щорічно, за даними Національного банку України, «заробітчани» переводять з-за кордону близько 6 мільярдів доларів, що становить 4,6% від вітчизняного валового продукту[1]. За розрахунками А.Гайдуцького цифра є значно більшою – 21-25 млрд. дол. США, або приблизно 20% ВВП (у 2009 році)[5; 6]. У період економічної кризи суми офіційних переказів дещо коливаються, проте знаходяться приблизно у тому ж діапазоні 6 млрд. дол.: 2011 рік – понад 7 млрд.[7], 2012 рік – 4,3 млрд. дол. США[2].

В останні роки виникла дискусія щодо підтримки нашої «скрутною» економікою за допомогою коштів українських мігрантів[3; 5; 6], у тому числі як діаспори, так і звичайних заробітчани. При цьому фахівці пропонують скористатись позитивним досвідом випуску міграційних облігацій зарубіжних країн (Ізраїль, Індія, Ефіопія, Непал), а в даному кроці бачать вигоду як для національної економіки, так і для мігрантів зокрема. На жаль, на які потреби варто було б спрямувати ці кошти в Україні, фахівці ґрунтовно не дослідили. Що ж таке міграційні облігації? Міграційні облігації (для України) можна охарактеризувати, як окрему нову форму цінних

паперів держави, спрямовану на залучення коштів в іноземній валюті від українських мігрантів, зокрема від заробітчани та діаспори. Варто зазначити, що сам механізм випуску міграційних облігацій в Україні ще не розроблявся, проте, враховуючи досвід емісії міграційних облігацій зарубіжними країнами, в Україні даний механізм можна запустити спираючись на основні принципи випуску облігацій внутрішніх державних позик (ОВДП). Водночас, на наш погляд, механізм емісії ОВДП на сучасному етапі його застосування в Україні має багато недоліків, які варто врахувати в рекомендаціях до «міграційних облігацій». Розглянемо деякі з зауважень:

Отже, Згідно з законом України, емісія цільових ОВДП є джерелом фінансування дефіциту державного бюджету в обсягах, передбачених на цю мету законом про Державний бюджет України на відповідний рік, та в межах граничного розміру державного боргу [8].

За іншим підходом до сутності даного поняття, ОВДП – це засіб впровадження неінфляційного механізму ліквідації бюджетного дефіциту, коли емітуються не гроші, а цінні боргові папери, під які залучаються відповідні кошти [9, с.82].

Таким чином, у короткотерміновому періоді уряд має можливість вилучити з обігу певну масу національної валюти, та перекинути її в той сектор економіки, який потребує додаткового фінансування, при цьому не запускаючи механізм додаткової емісії гривні. Проте, знову ж, це лише короткотерміновий ефект, оскільки після збігання терміну дії ОВДП, уряд змушений їх викупити, а відтак – вкотре шукати вільні активи у своєму розпорядженні.

Починаючи з 2007-го наша держава з кожним роком нарощує випуск ОВДП, при цьому з 2010 року практично перестала розраховуватись за ними (рис.1). Як результат, боргові зобов'язання за ОВДП на початок 2012 року склали 157,6 млрд. грн. (або майже 20 млрд. дол. США), що у 5,4 рази більше ніж у 2009 році.

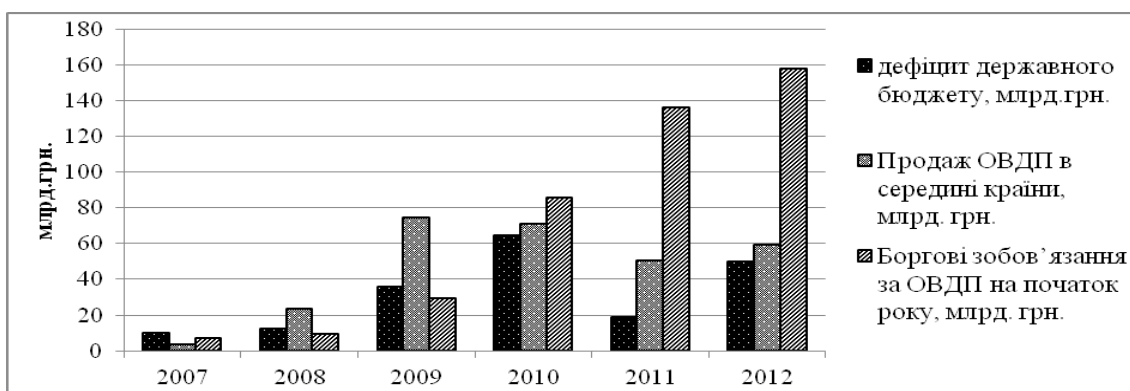

Рис. 1. Динаміка показників, які характеризують боргові зобов'язання держави за ОВДП в Україну за період 2007-2012 рр. (Розраховано та побудовано автором за матеріалами джерел [10-15])

Перше застереження в даному випадку викликає те, що зазначена ситуація в майбутньому може нести в собі потенційні

ризиками щодо неплатоспроможності України перед внутрішніми кредиторами або «доцільності трактування даного механізму як неінфляційного», та й загалом не пояснює щорічне перевищення загальної суми емісії ОВДП над дефіцитом державного бюджету за аналогічний період.

Ще одним недоліком ОВДП є те, що вони є засобом фінансування дефіциту державного бюджету, а не реального сектору економіки, що вкотре зазначають дослідження ІБСЕД [11, с.66; 12, с.48].

Також валютні ОВДП характеризуються нижчим попитом у порівнянні з депозитами комерційних банків в Україні, що пояснюється відсутністю або недовідою політики пропагування валютних ОВДП серед населення, та менш гнучкими умовами придбання ОВДП (табл.1):

Таблиця 1

Основні умови для населення купівлі та продажу ОВДП у порівнянні з валютними депозитами в Україні у 2013 році

	Валютні ОВДП	Валютні депозити
Мінімальний перший внесок	номинал 500 дол. США	від 100 дол. США
Відсоткова ставка	8-10%	короткострокові 5-7%; довгострокові 7-10%
Термін обігу ОВДП та розміщення депозиту	1-5 років	від 1 місяця
Гарантія виплати на кінець терміну	100% вкладу гарантується державою	Фонд гарантування вкладів – до 150 тис. грн
Дострокове повернення коштів	<ul style="list-style-type: none"> • продати ОВДП, навіть номіновану в доларах, можна тільки за гривню; • щоб продати папір, інвесторові потрібно заплатити комісію хранителю за операцію списання цінного паперу з рахунку; • існує податок на доходи від операцій з ОВДП для фізичних осіб – 17% 	Переважно без обмежень: тіло депозиту + відсотки

Враховуючи ці та інші ризики й недоліки, пов'язані з емісією ОВДП, та припускаючи доцільність використання основних принципів випуску ОВДП в побудові загального механізму випуску міграційних облігацій, визначимо наступні пропозиції:

1) пріоритетною ціллю використання міграційних коштів має бути фінансування започаткування та розвитку дрібного та середнього бізнесу в регіоні, а також фінансування соціальних проектів на умовах пільгового кредитування у співпраці з місцевою владою та підприємствами;

- 2) продумати більш гнучкі умови купівлі та продажу міграційних облігацій, ніж ті, що застосовуються сьогодні до ОВДП;
- 3) випускати облігації, які стосувалися б суто кожної області окремо, тобто в розрізі усіх регіонів України; як наслідок прикордонні західні та східні регіони мали б шанс отримати ресурси на розвиток відповідної інфраструктури за допомогою самофінансування;
- 4) держава у даному процесі виступає у ролі контролера руху міграційних активів, а не споживача, відтак, розраховуватись за випущені міграційні облігації буде не вона, а ті юридичні та фізичні особи, котрі будуть брати в кредит гроші, залучені від продажу міграційних облігацій.

Література:

1. Українські нелегали в Німеччині. Хата скраю. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrajinciberlinu.wordpress.com>
2. Найбільше грошей українські заробітчани передають своїм родичам в Україну із Росії / Коментарі: львівський портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://portal.lviv.ua/news/2013/02/27/142017.html>
3. Шиманська О. Аналіз можливостей залучення грошових доходів мігрантів в економіку України. С. 224
4. Феномен українського заробітчання / Українська Європейська Перспектива – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.u-e-p.eu/analytics/2012/september/fenomen-ukranskogo-zarobtchanstva.html>
5. Гайдуцький А. Міграційний капітал в Україні: прихована реальність – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/migratsiyniy_kapital_v_ukrayini_prihova_na_realnist.htm
6. Гайдуцький А. Облігації для мігрантів: незадіяні можливості / Дзеркало тижня, 28.05.2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/obligatsiyi_dlya_migrantiv_nezadiyani_mozhливosti.html
7. Усе більше українців виїжджає на заробітки за кордон і все менше повертається / 15.01.2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.navihator.net/articles/view/id/155>
8. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
9. Єр'оміна Н. Банківські інформаційні системи: Навч. Посібник. – К.: КНЕУ, 2000.– 220 с.

10. Аналітичний огляд ринку облігацій України за 2012 рік.
11. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2010 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Monitoring_ukr.pdf
12. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2011 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2011_Monitoring_ukr.pdf
13. Аналітичний огляд ринку облігацій України за 2011 р. –
14. Транскордонні перекази за підсумками 2010-го року. Аналогічні видання за 2009 та 2012 роки.
15. Офіційний курс гривні щодо долара США. Середній за період. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.google.com/url?q=http://www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls&sa=U&ei=h15HUNeHEc vMswbZ_oG4Cw&ved=0CAkQFjAC&client=internal-uds-cse&usg=AFQjCNGBYCLLz8AA0j07HrMHpe9Vwq_wVg

Риндзак О.Т., к.е.н., ст.н.с.
Інституту регіональних досліджень НАН України

МІГРАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ РЕГІОНУ

Інтенсивна міжнародна міграція населення стала невід’ємною складовою сучасного глобалізованого світу. Очевидно, що нерегульовані міграційні потоки та значні втрати людського потенціалу призводять до регресивних тенденцій демографічного та соціально-економічного розвитку держави та її окремих регіонів. Необхідність удосконалення міграційної політики України актуалізує проблему дослідження її міграційного потенціалу.

В останні роки питанням міжнародної міграції населення присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Вагомі дослідження з даної проблематики представлені іменами вітчизняних науковців: О.Білик, С.Вовканича, О.Грішної, М.Долішнього, А.Колота, Е.Лібанової, О.Малиновської, В.Онкієнка, С.Пирожкова, У.Садової, Л.Семів та ін. Однак, слід зауважити, що міграційний потенціал ще не став предметом комплексних розробок українських науковців. Тому, подальшого розвитку та удосконалення

потребують як теоретико-методологічні, так і прикладні аспекти досліджень потенційної міграції населення території.

Метою цієї публікації є уточнення суті й виокремлення складових міграційного потенціалу території, а також висвітлення окремих аспектів міграційного потенціалу населення Карпатського регіону на основі результатів соціологічного дослідження.

Вперше в Україні ґрунтовне дослідження міграційного потенціалу населення у контексті візової політики країн Європейського союзу було проведено у 2011 році науковцями Донецького інституту соціальних досліджень і політичного аналізу. Зокрема, Кіпень В.П. і Авксентьєв М.В. визначають міграційний потенціал як «можливу на певний момент чисельність населення, яка може виїхати з країни проживання за умови збереження значущості і структури виштовхуючих і утримуючих чинників» [1, с.6]. Його величина, на думку цих вчених, визначається демографічною ємністю і установками на виїзд з держави проживання. На наш погляд, міграційний потенціал першочергово детермінується не стільки установками на виїзд, скільки загальним рівнем мобільності індивіда. Йдеться про соціально-психологічну готовність особистості не тільки до зміни місця проживання, а й зміни професії, місця роботи, способу життя в цілому.

Слід зауважити, що наведена вище дефініція міграційного потенціалу несе в своїй основі кількісну ознаку і має практичну спрямованість для обліку даного явища. Проте, воно, на нашу думку, є недостатньо вичерпним для такої багатогранної категорії. Тому, пропонуємо авторське бачення *міграційного потенціалу території* як інтегральної сукупності кількісних і якісних характеристик економічно активного населення, яке має високий рівень мобільності і характеризується цілим спектром мотивацій до зміни місця проживання. Відповідно, компонентна структура міграційного потенціалу буде включати три основні складові: соціально-демографічну, економічну та соціально-психологічну. Соціально-демографічну складову характеризують такі параметри: динаміка відтворення населення, його статево-вікова структура, стан здоров'я, тип населеного пункту, сімейний стан, структура та склад сім'ї. Рівень освіти, професійно-кваліфікаційний рівень та його структура також відіграють роль важливих індикаторів міграційного потенціалу населення території. Економічну складову визначає рівень економічної активності населення, його інноваційність, соціальний статус та соціальний капітал, а також рівень доходів та соціально-економічний стан. Що ж стосується соціально-психологічної компоненти, то вона може бути охарактеризована за допомогою рівня мобільності й міграційних установок населення, його ціннісних орієнтацій, структури потреб та наявності патріотичних почувань. Крім того, важливими детермінантами міграційного потенціалу

населення території виступають: його ставлення до соціально-економічної і політичної ситуації в регіоні чи державі загалом, бачення перспективи, а також рівень довіри до основних соціальних інститутів.

На сьогодні окремі аспекти міграційного потенціалу населення Карпатського регіону можна проаналізувати на основі результатів роздавального анкетування, проведеного восени 2012 року відділом соціально-гуманітного розвитку регіону Інституту регіональних досліджень НАН України, за участю автора¹. Результати дослідження дозволяють проаналізувати соціально-психологічну складову міграційного потенціалу населення Карпатського регіону за такими її основними параметрами, як трудова мобільність та міграційні установки.

Трудова мобільність. У процесі опитування представників інтелігенції Карпатського регіону було виявлено не надто високий рівень їх трудової мобільності. Так, більшість респондентів (58,33%) відповіли, що не бажають змінити місце праці найближчим часом. Частки осіб, котрі хотіли б працювати в іншій інституції, але по своїй професії, та тих, котрі хочуть реалізувати себе в інших видах діяльності, майже однакові і становлять приблизно по 13%. Можливо, такий результат пояснюється високою мірою задоволення респондентів власним вибором професійної діяльності. Так, 79% опитаних підтвердили своє повне чи часткове задоволення, 6,3% - часткове незадоволення і всього 0,42% - повне незадоволення вибором своєї професії. Приблизно 14% респондентів не змогли визначитись з відповіддю. Цю групу здебільшого складають особи, які ще не закінчили навчання та ті, що перебувають у вимушеній тимчасовій відпустці.

Міграційні установки. Найважливішою компонентою міграційного потенціалу виступає міграційна установка, яка являє собою психологічний стан, схильність особистості до міграційної активності у певній ситуації. Така установка виступає як стан змобілізованості, готовності до зміни місця та умов проживання. Хоч проведене нами опитування і виявило незначний відсоток твердих (переконаних) мігрантів, та все ж дає підстави стверджувати про високий сукупний міграційний потенціал молоді інтелігенції регіону. Так, на запитання «Чи були у Вас думки з приводу еміграції з України?» тільки 4% відповіли, що вирішили емігрувати на постійне місце проживання за кордоном, 11% зазначили, що хотіли би виїхати, але не мають такої можливості і 15% хотіли б виїхати, але побоюються, що не зуміють влаштувати своє життя за кордоном. Таким чином, 26% респондентів, котрі мають бажання емігрувати, але не наважуються цього зробити через зовнішні перешкоди, або ж

---

¹ Детальніше про вибірку сукупність та результати зазначеного обстеження йдеться у статті [2, с.123 - 130].

невпевненість у здатності пристосуватись до нових умов, складають ймовірний міграційний потенціал. Однозначно не планують емігрувати 11,25% учасників опитування. Водночас, більшість опитаних хотіли б поїхати за кордон з пізнавальною метою – на конференцію, семінар, екскурсію (37,9% підтвердженнь цього варіанту відповіді) та з метою підвищення кваліфікації, отримання нових знань, досвіду (33,33%). Саме такий розподіл відповідей на це запитання можливо частково зумовлений специфікою досліджуваної нами групи, що має високий рівень освіти, соціально-економічний статус тощо.

Отже, врахування обсягів міграційного потенціалу необхідне при розробці та прийнятті управлінських рішень, пов'язаних зі збереженням, примноженням та ефективним використанням людських ресурсів регіону. Проведене нами опитування виявило досить високий сукупний міграційний потенціал населення Карпатського регіону. Так, майже третина респондентів висловила бажання емігрувати з України. Однак, серед них відносно незначним є відсоток «твердих» (реальних) мігрантів – осіб, котрі вже прийняли рішення про виїзд і найближчим часом реалізують його. За таких обставин, необхідним є створення нових та активізація існуючих факторів зниження міграційного потенціалу (або ж нейтралізація факторів зростання міграційного потенціалу) як на рівні держави, її регіонів, так і на рівні окремих підприємств, установ, організацій.

Література:

1. Кіпень В.П., Авксентьев М.В. Міграційний потенціал України в контексті візового режиму з ЄС. Аналітичний звіт. – Донецьк, 2011. – 87 с.
2. Риндзак О.Т. Мобільність населення як передумова становлення територіальних міграційних систем (на прикладі Карпатського регіону). // Регіональна економіка. - 2013. - №1. – 123 – 130.

*Семів Л.К., д.е.н., проф., провідний науковий співробітник
Інституту регіональних досліджень НАН України*

МОНІТОРИНГ ЦІННІСНИХ АСПЕКТІВ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Для України перспектива якісної трансформації суспільства є можливою через поєднання політичних, гуманітарних, соціальних, психологічних, макро- і мікроекономічних чинників, інституційних та мотиваційних передумов. Саме останні є результатом сформованого рівня усвідомлення системи нових цінностей, адекватних вимогам постіндустріального суспільства. Щоб емпірично вивчити та

враховувати у практичній діяльності рівень сформованості ціннісних орієнтацій носіїв інтелектуального капіталу, визначити мотиви, якими вони керуються у своїй трудовій діяльності, наскільки мають можливість реалізувати свій потенціал та що цьому перешкоджає, в Інституті регіональних досліджень НАН України проводився відповідний моніторинг – у 2007 та 2012 р.

Перше експертне опитування здійснене серед працівників академічних установ і вищих навчальних закладів та студентської молоді Західного регіону України (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська обл., 2007 р.).

Розподіл відповідей експертів щодо значущості системи цінностей показав, що в діапазоні від кожного третього до кожного шостого з десяти експертів дуже високою є значущість постматеріалістичних цінностей та основних (матеріалістичних) цінностей. Майже для кожного п'ятого з опитуваних незначними виявились окремі ліберально-демократичні та матеріальні цінності, передусім ті, що пов'язані із удосконаленням громадянських форм управління суспільством, захистом інтелектуальної власності, рівнем матеріального забезпечення. Українському суспільству властиві низькі рівні розвитку інститутів громадянського суспільства, захисту інтелектуальної праці, диференціація за критерієм доступу до знань.

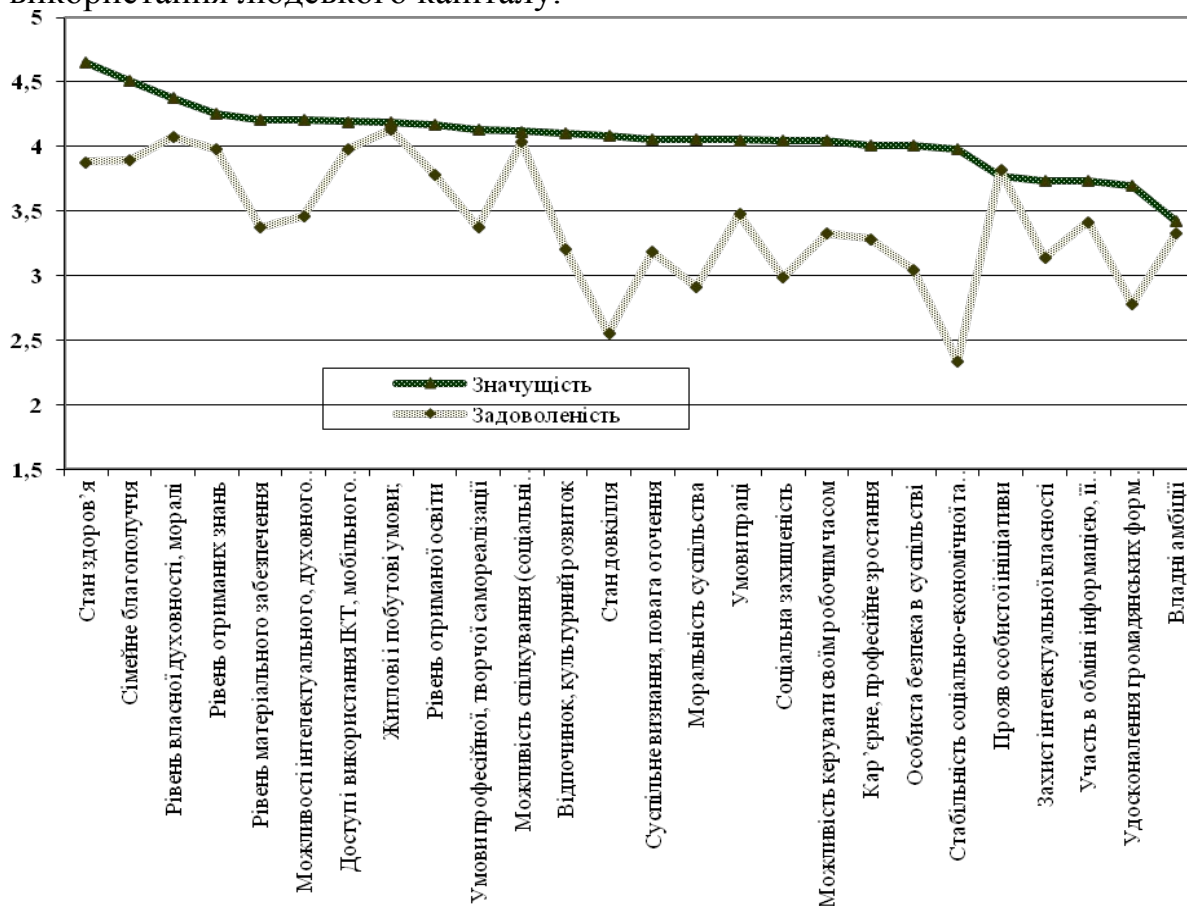
Створення ефективної системи охорони інтелектуальної власності в Україні та її вплив на ефективне використання людського капіталу матиме своїм наслідком: зростання частки висококваліфікованих працівників з навиками концептуального мислення; формування реального механізму протидії нерегульованого відтоку за кордон вчених, науковці, дослідників; припинення процесів падіння життєвого рівня інтелектуальної еліти тощо.

Успіх у політиці і бізнесі визначається умінням керівників використовувати цінну інформацію, маніпулювати нею, боротися за нові джерела знання у противагу силі і багатству. Владні амбіції є дуже високою цінністю для 6,5% експертів та високою цінністю для кожного п'ятої особи, тоді як для 40% респондентів їхня значущість є низькою. (наслідок кадрової кризи, відсутності моделі стратегічного розвитку України, пасивної позиції науковців у виробленні дієвих рецептів виходу з кризи тощо).

До соціологічне опитування 2012 р. було залучено 240 респондентів, які проживали в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій областях. На рис.1 представлено проранжовані цінності представників інтелектуальної еліти за їхньою значущістю та задоволеністю (2012 р.).

Отримана інформація є індикатором незмінності упродовж п'яти останніх років пріоритетного значення наступних цінностей: стану здоров'я, сімейного благополуччя, рівня духовності, моралі, рівня набутих знань, рівня матеріального забезпечення, що актуалізує в розвитку людського капіталу компоненти сім'ї та сімейного

виховання, значимість виховання, культури, моральності. Усвідомлення респондентами високої значущості інтелектуального, духовного розвитку, доступу до інформаційно-комп'ютерних технологій, засобів зв'язку, Інтернету дозволяє сподіватися на створення умов для реалізації інтелектуальної складової людського капіталу в інформаційну епоху. Натомість знання, освіта, освітня підготовка, професійне зростання нині усвідомлюються респондентами як дещо менш цінні чинники для формування та використання людського капіталу.

Щодо розриву між значущістю та задоволеністю цінностями, то у верхній частині рейтингового ряду великий «люфт» невикористаних можливостей щодо розвитку людського капіталу має рівень матеріального забезпечення як важливий індикатор рівня та якості життя населення.

Узагальнення результатів моніторингового дослідження щодо ціннісних аспектів розвитку людського капіталу дозволяє зробити висновок про те, що у представників інтелектуальної еліти в умовах трансформації українського суспільства спостерігається нереалізований потенціал складових людського капіталу (інтелект, ерудиція; креативність; соціально-інформаційна інтерактивність). Тому реалізація Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2020 року має супроводжуватися розробленням нових механізмів розвитку людського капіталу на всіх рівнях – національному, регіональному, особистісному.